

Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması

Arş. Gör. İsmail SEÇER

Atatürk Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik A.B.D. ismail.secer@atauni.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Arzu GÜLBAHÇE

Atatürk Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik A.B.D. gulbahce@atauni.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı Silverman, Fleisig, Rabian, ve Peterson tarafından geliştirilen ve Jokić-Begić, Jurin ve Korajlija tarafından gözden geçirilen çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışmalarının yapılarak ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesidir. Ölçek özgün halinde üç boyutta 18 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçme aracıdır. Araştırmanın çalışma grubunu Erzurum şehir merkezindeki ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan 485 öğrenci oluşturmaktadır. Çeviri işlemleri sonrasında dil geçerliliği için uzman görüşü alınmıştır. Yapı geçerliliği için Açıklayıcı ve Doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin üç boyutta % 54,210 varyans açıkladığını ve doğrulayıcı faktör analizinde ikinci düzey DFA sonucunda üç boyutlu bu yapının iyi uyum verdiği bulunmuştur (RMSEA=.023, RMR= .05, NFI=.94, CFI=.99, IFI=.99, RFI=.92, AGFI=.90, GFI=.92). Ölçeğin güvenirlilik analizi sonucunda iç tutarlılık katsayısının, $\alpha=.87$ test tekrar test güvenirliliğinin ise $r=.86$ olduğu bulunmuştur. Ölçeğin bu haliyle orijinal formunda olduğu gibi fiziksel duyarlılık, psikolojik duyarlılık ve sosyal kaygı olmak üzere üç boyutlu bir yapıda güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, anksiyete duyarlılığı, güvenirlilik, geçerlilik, ölçek uyarlama

Adaptation of the Anxiety Sensitivity Index for Children to Turkish: The Study of Validity and Reliability

Abstract

The purpose of this study is to make the adaptation study of the 'Anxiety Sensitivity Index for Children' which was developed by Silverman, Fleisig, Rabian and Peterson and revised by Jokić-Begić, Jurin and Korajlija, and also to analyze psychometric features of the scale. The original form of the scale consists of 18 likert type items and three dimensions. The study group of the research was formed of 485 students from 11 primary schools in Erzurum City center. After making the translation of the scale, experts' opinions on linguistic equivalence of the scale were obtained. Exploratory and confirmatory factor analyses were performed in order to determine the construct validity of the scale. The results of exploratory factor analysis proved that the scale explains 54.210% of variance in three dimensions. Also second level confirmatory factor analysis showed that this three dimensional construct has a good level of consistency (RMSEA=.023, RMR= .055, NFI=.94, CFI=.99, IFI=.99, RFI=.92, AGFI=.90, GFI=.92). The internal consistency coefficient was found to be .87 and as the result of validity analysis, test-retest reliability of the scale was found as .86. It can be concluded that the adapted form of the scale has three dimensions (physical sensitivity, psychological sensitivity and social) and it is reliable and valid.

Key Words: Anxiety, anxiety sensitivity, reliability, validity, scale adaptation

Giriş

Yirminci yüzyılın başlarında psikoloji ve psikiyatri literatürüne giren Anksiyete (kaygı) kavramı; kişiler arası etkileşimden kaynaklanan, güdüleyici ve ket vurucu etkileri olan çeşitli ve çok yönlü duygularla birlikte yaşanan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Çoğu zaman bir kararsızlık duygusu, korku ve geleceğe yönelik kötümser bir beklentiye içeren anksiyete genellikle hoş olmayan bir niteliğe sahiptir (Kozacıoğlu, 1986)

Bir insanın yaşayabileceği en acı duygulardan biri olarak tanımlanabilen anksiyete, psikanalitik kuramın ilk ortaya çıktığı dönemlerde biyolojik kökenli bir durum olarak düşünülmekteydi. Freud, yapısal kişilik kuramıyla birlikte anksiyeteyi egonun bir işlevi olarak tanımlamıştır. Ona göre anksiyete, fiziksel ya da toplumsal çevreden gelen tehditlere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlevlerine katkıda bulunur. Ancak anksiyete, gerçek dışı ve mantığa aykırı bir nitelik taşımaya başlarsa uyum sağlamaya yardımcı olma işlevini yitirir ve normal dışı davranışların kaynağı olur (Geçtan, 2000).

Anksiyete tanımlanması zor bir korku ve endişe duygusudur. Bu duyguya vücutta bir takım duyular eşlik edebilir. Göğüste sıkışma hissi, kalp çarpıntısı, terleme, baş ağrısı, midede boşluk duygusu ve hemen tuvalete gitme gereksiniminin doğması gibi duyular örnek olarak verilebilir. Huzursuzluk, dolanıp durma isteği de anksiyetenin sık görülen belirtileridir (Türkçapar, 2004). Kocabaşoğlu (2008) ise anksiyeteyi birçok farklı sebebi ve klinik belirtisi olan bir semptom olarak tanımlamakta ve anksiyetenin fizyolojik olarak çarpıntı, terleme gibi duyular ile baş dönmesi, sersemleme hali, terleme, reflekslerde artma, hipertansiyon, çarpıntı, huzursuzluk, kol ve bacaklarda yanma ve titreme gibi belirtilerin yanı sıra konfüzyon, algının bozulması, dikkat yoğunlaştırmada azalma, hatırlamanın güçleşmesi, durumlar arasında ilişki kurmada güçlük sonucu öğrenme yeteneğinin bozulması gibi sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir.

Cüceloğlu (2003) kaygının en yaygın olarak üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık ve kaybetme korkusu, sonucu bilememe ve yargılanma durumlarını içerdiğini, korku ile kaygının zaman zaman karıştırıldığını ancak aralarında üç temel farklılığın bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar kaynak, şiddet ve süredir. Korkunun kaynağı bilinmektedir ancak kaygının kaynağı genellikle belirsizdir. Korku kaygıdan daha şiddetli olarak yaşanmaktadır ve korku kısa süreli olup kaygı nispeten daha uzun yaşanan bir durumdur. Baltaş ve Baltaş (2004) genel olarak olumsuz duyguların yaşandığı durumları kaygının ortaya çıkmasına sebep olan durumlar olarak tanımlamakta ve kaygıyı kaynağı belirsiz olan korku olarak tanımlamaktadır. Kaygı durumunda ortaya konulan duygusal tepkiler süreçteki tehdit durumu ile orantısızdır ve tehdidin varlığından bağımsız olarak devam eder.

Anksiyete gerek çocukluk döneminde gerekse yetişkinlik döneminde diğer psikolojik bozuklukların birçoğuna eşlik eden yaygın bir psikolojik rahatsızlıktır (Blumer ve ark. 1995, Beyenburg ve ark. 2005, Dunn ve ark. 1999, Vazquez ve ark. 2003). Anksiyete, korkuya benzer bir duygu olmakla birlikte, anksiyeteyi ortaya çıkaran uyaran genellikle belirsizdir, kişi huzursuzdur, kötü bir şey olacağından endişe etmektedir. Ancak bu durumu açıklayacak nesnel bir tehlike ya da tehdit kaynağı tanımlanamamaktadır. Buna karşın korku durumunda korkuyu ortaya çıkaran uyaran oldukça net ve belirgindir (Sungur, 1997).

Anksiyete daha çok yetişkinlere özgü bir rahatsızlık olarak bilinse de çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca görülmesi mümkün olan bir rahatsızlıktır (Rapee, Schniering ve Hudson, 2009). Anksiyetenin çocuk ve ergenlerde yaygınlığına ilişkin araştırma sonuçları çocuk ve ergenlerin en az % 5'inde anksiyete ve hatta anksiyete bozukluklarının olabileceğini göstermektedir (Costello, Mustillo, Erkanli, Keeler ve Angold, 2003). Türkiye'de anksiyete ile ilgili çalışmaların daha çok yetişkinler üzerine yapıldığı görülmektedir (Gökalp, 2003, Kocabaşoğlu, Doksat ve Doğançün, 2004, Çoşkun ve Akkaş, 2009; Başaran, Taşgın, Sanioğlu, Taşkın, 2009; Özgüven, Devrimci, Çiğdem ve Gençöz, 2003).

Türkiye de çocuk ve ergenlerde doğrudan doğruya anksiyete duyarlılığını belirlemeye dönük araştırma bulgusuna ulaşamamış olmakla birlikte anksiyetenin bazı değişkenler ile ilişkisinin incelendiği araştırma bulguları mevcuttur. Bu araştırmalarda zorbalığa maruz kalma türü ve sıklığı ile (Kapçı, 2004), ana baba tutumları ve sosyal kaygı ile (Erkan, 2002), ayrılma anksiyetesi ve annelerin mizaç özellikleri ile (Erermiş, Bellibaş, Özbaran ve ark., 2009), anne baba tutumları ile (Kozacıoğlu, 1986), dikkat eksikliği ve hiper aktivite bozukluğu ile (Bilgiç, 2012), çocuklarda ameliyat öncesi dönemde görülen ruhsal sorunlar ile

(Altay, 2008), mizaç özellikleri ile (Bellibaş, Büküşoğlu ve Erermiş, 2005), okul reddi ile (Bahalı, Tahiroğlu ve Avcı, 2009), epilepsi hastası çocuklarda depresyon ile (Bilgiç, Yılmaz, Tıraş ve ark., 2006) ilişkisinin incelendiği görülmektedir.

Çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeği (Childhood Anxiety Sensitivity Index- CASI) Silverman, Fleisig, Rabian, ve Peterson (1991) tarafından çocuklarda anksiyete duyarlılığını ölçmek amacıyla geliştirilmiş, Jokić-Begić, Jurin ve Korajlija (2011) tarafından gözden geçirilmiş öz-bildirime dayalı 18 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları çocuk ve ergenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.86$, test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise $\alpha=.84$ olarak bulunmuştur. Ölçüt bağımlı geçerlik kapsamında Çocuklarda depresyon ölçeği (Kovacs, 1992) ile $r=.58$ ve Durumluk Süreklilik kaygı ölçeği (Spielberger, 2000), ile $r=.60$ korelasyon bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymak üzere yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda *psikolojik duyarlılık*, *fiziksel duyarlılık* ve *sosyal kaygı* olmak üzere üç faktörlü bir yapı ortaya koyduğu görülmüştür. Üç faktörlü bu yapının doğrulayıcı (DFA) faktör analizi ile uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu bulunmuştur. (CFI: .90, RMR: .78, REMSEA: .077, AIC: 761,515).

Bu çalışmanın amacı Silverman, Fleisig, Rabian, ve Peterson (1991) tarafından geliştirilen ve Jokić-Begić, Jurin ve Korajlija (2011) tarafından modifiye edilen çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışmalarının yapılarak ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesidir. Çalışmada ölçeğin Türkçe formunun İngilizce özgün formu ile benzer psikometrik özelliklere sahip olduğu varsayımı sınanmıştır. Ülkemizde çocuk ve ergenlerde anksiyeteyi ölçmeye yönelik bazı ölçekler bulunmaktadır. Bunlar durumluk-süreklilik kaygı ölçeği (Spielberger, 1973), çocuklarda sosyal kaygı ölçeği (Demir, Türksoy, Uysal, 2000) ve çocuklarda ayrılma kaygısı ölçeğidir (Silove, Manicavasagar, Connell, 1993). Ancak çocuk ve ergenlerde anksiyete duyarlılığını belirlemeyi amaçlayan bir ölçme aracına ulaşılamamış olması bu çalışmanın yürütülmesi için motivasyon kaynağı oluşturmuştur. Bu çalışmanın çocuk ve ergenlerde anksiyete ve anksiyete duyarlılığı açısından önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu ölçek aracılığıyla çocuk ve ergenlerde anksiyete duyarlılığı ve ilişkili faktörler incelenebilir.

Çalışma I

Yöntem

Geçerlilik

Dil Geçerliliği

Çocuklarda anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin Türkçe uyarlamasını yapmak için ölçeğin geliştirme çalışmasını yapan Begić, Jurin ve Korajlija ile iletişime geçilmiş ve gerekli izin alınmıştır. Yabancı dilden yapılan ölçek uyarlaması çalışmalarında ifadelerin uyarlama yapılacak dil ve kültüre uygun olması büyük önem arz etmektedir. İngilizce formun Türkçeye çevrilmesi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada hem Türkçeye hem de İngilizceye hâkim iki çeviri uzmanı tarafından ölçeğin Türkçeye çevirisi birbirlerinden

bağımsız olarak yapılmıştır. İkinci aşamada bu çeviriler araştırmacı ve bir çeviri uzmanı tarafından karşılaştırılmış ve söz konusu maddeyi en iyi ifade ettiği düşünülen çeviriler benimsenmiştir. Daha sonra iki akademisyen ölçeğin Türkçe formunun son halinde uzlaşmıştır.

Çalışma II

Yöntem

Yapı Geçerliliği (Faktör Analizi)

Faktör analizi, gözlemlenen çok sayıdaki değişken içerisinde gruplandırılmış temel değişkenler ya da faktörler tanımlayarak değişken sayısını azaltmak amacı ile yapılır. Tanımlanan her bir faktör, değişkenler arasındaki ilişkinin ölçülmesi sonucu aynı özelliği ölçen birbiri ile ilişkili değişken setinden oluşur. Diğer bir ifadeyle faktör analizi, bir konuda deneklerin verdiği cevaplara göre değişkenler arasındaki korelasyonun hesaplanarak, birbiri ile ilişkili olan ve aynı boyutu ölçen değişkenlerin gruplandırılması sonucu faktör elde etme işlemidir (Ural ve Kılıç, 2005). ÇAHÖ'nün örtük yapısını ortaya çıkarmak ve özgün formunda açıklanan yapıyı doğrulamak için sırasıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Çalışma Grubu

ÇADÖ'nin yapı geçerliliğini belirlemek için açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi ve benzer ölçekler geçerliliği analizleri yapılmıştır. ÇADÖ'nün faktör yapısını belirlemek için analizler Erzurum Yakutiye ve Palandöken ilçelerinde ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri farklı örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi 270 ilköğretim öğrencisiyle (% 45.7 kız, % 54.3 erkek; $X = 13.4$ yaşlar; $S_s = 1.93$) yürütülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi ise 200 ilköğretim öğrencisiyle (% 46.4 kız, % 53.6 erkek; $X = 14.4$ yaşlar; $S_s = 1.73$) yürütülmüştür.

İşlem

Ölçeğin psikometrik özelliklerini belirlemek için çalışma grubuna son şekli verilen ölçek formu uygulanmıştır. Ölçeklerden elde edilen verilere öncelikle yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde ölçekte yer alacak maddelerin belirlenmesinde maddelerin öz değerlerinin en az 1 (Shevlin ve Lewis, 1999), maddelerin yük değerinin en az .30 (Martin ve Newel, 2004; Schriesheim ve Eisenbach, 1995), maddelerin tek bir faktörde yer alması ve iki faktörde yer alan faktörler arasında ise en az .10 fark olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2007). Ayrıca AFA'da (Açımlayıcı Faktör Analizi) Maksimum likelihood ve Direct Oblimum döndürme yöntemi kullanılmıştır.

AFA'dan elde edilen madde-faktör yapısının doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile model uyumu test edilmiştir. DFA için çoklu uyum indeksleri kullanılmıştır. Uyum indekslerinde genelde olduğu gibi GFI, CFI, NFI, RFI, NNFI ve IFI için $>.90$, (Hu ve Bentler, 1999, Şimşek,

2007) ve RMSEA için $<.08$ ölçüt olarak alınmıştır (Cole, 1987, Şimşek, 2007, Büyüköztürk, 2007). Ölçüt bağımlı geçerlik için ise Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı ölçeği, Coopersmith benlik saygısı ölçeği ve çocuklarda sosyal kaygı ölçeği arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlık, iki yarı güvenirlik ve test tekrar test işlemleri yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik analizleri için SPSS 20.00 ve LISREL 8.80 (Jöreskog ve Sorbom, 1996) programları kullanılmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi

Bu çalışmada Çocuklarda anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek amacıyla AFA yapılmıştır. Çalışma grubundan toplanan verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla KMO ve Barlett testleri yapılmıştır. ÇADÖ, için yapılan AFA sonucunda KMO .874 ve Barlett testi χ^2 değeri ise 670,816 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. KMO'nun .60'dan yüksek, Barlett testinin de anlamlı çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2007). ÇADÖ'nün özgün formu üç boyutlu bir yapı ortaya koyduğu için ilk olarak Maksimum Olabilirlik tekniği ve direct oblikim döndürme faktör çözümlemesi sonuçları üç faktörle sınırlandırılmıştır. Buna göre AFA sonucunda toplam varyansın % 54.210'unu açıklayan üç faktörlü yapı elde edilmiştir. Bu faktörlerin birincisi 1, 2, 3, 5, 6, 7 ve 15. maddeler olmak üzere toplam yedi maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri .47 ile .78 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın % 22.176'sını açıklayan bu faktör *fiziksel duyarlılık* alt boyutudur. Ölçekte yer alan ikinci faktör, faktör yükleri .50 ile .69 arasında değişen 4,8, 11,12,13 maddeler olmak üzere toplam beş maddeden oluşan ve ölçekteki toplam varyansın % 17.468'ini açıklayan *psikolojik duyarlılık* alt boyutudur. Üçüncü faktör ise faktör yükleri .58 ile .76 arasında değişen 14,16 ve 17 maddeler olmak üzere toplam üç maddeden oluşan ve ölçekteki toplam varyansın % 14.567'sini açıklayan *sosyal kaygı* alt boyutudur. ÇADÖ'de ölçeğin tümü için ve alt faktörlerin her biri için ayrı ayrı puan hesaplanmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarından ve genelinden elde edilen yüksek puanlar anksiyete düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri ve alt ölçeklerin açıkladığı varyanslar tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere toplam varyansın % 54.210'unu açıklayan üç boyutlu bir yapı olduğu ve bu yapıya ilişkin maddelerin faktör yüklerinin *fiziksel duyarlılık* alt boyutunda .47 ile .78 arasında değiştiği, *psikolojik duyarlılık* alt boyutunda ise .50 ile .69 arasında değiştiği, *sosyal kaygı* alt boyutunda ise .58 ile .76 arasında değiştiği görülmektedir. Bu veriler üç faktörlü bir yapıda madde yüklerinin iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Çocuklarda Anksiyete Hassasiyet Ölçeğinin Maddelerinin Faktör Yükleri, Alt Ölçeklerin Açıkladığı Varyanslar ve Madde Analizleri

Madde	Alt Ölçek Faktör Yükleri			Madde Toplam Korelesyonu
	1.Fa ktör	2.Fakt ör	3.Faktör	
M1	,788			,649
M2	,752			,503
M3	,651			,532
M5	,646			,495
M6	,621			,625
M7	,478			,502
M15	,475			,603
M4		,698		,591
M8		,679		,323
M11		,659		,594
M12		,643		,531
M13		,509		,427
M14			,766	,598
M16			,765	,597
M17			,582	,389
Toplam	%	%	%	
Varyan s	22.17 6	17.468	14.567	
Toplam Varyans : % 54.210				

ÇADÖ'nün ayırıcılık gücünü belirlemek için madde analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ÇADÖ'nün düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .032 ile .64 arasında sıralandığı görülmüştür. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında değeri .30 ve üzerinde olan maddelerin ölçülecek özelliği ayırt etme açısından yeterli kabul edildiği (Büyüköztürk, 2007) göz önüne alınırsa, madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğu söylenebilir. Bulgular Tablo 1'de görülmektedir. ÇADÖ'nün alt ölçekleri arasındaki korelasyon değerlerine ilişkin veriler aşağıda görüldüğü gibidir.

Tablo 2. Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Faktör 1	1	,575**	,595**
Faktör2	,575**	1	,491**
Faktör 3	,595**	,491**	1

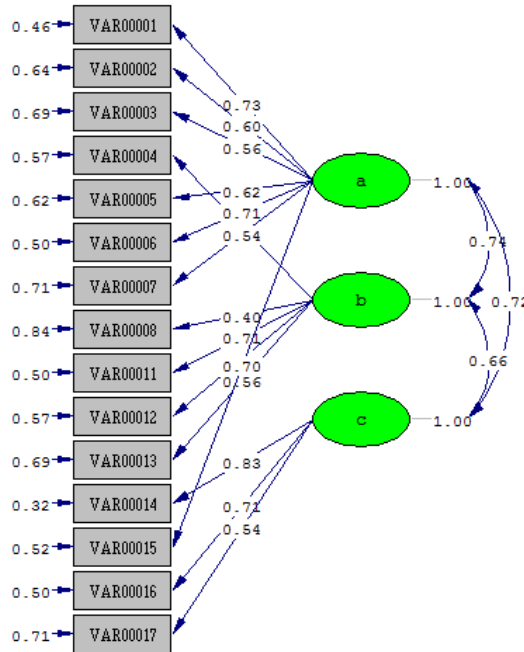
** . p< 0.01 (2-tailed).

Tablo 2 de ÇADÖ'nün alt ölçekleri arasındaki korelasyon değerleri görülmektedir. Elde edilen veriler her üç alt boyut arasında da yüksek düzeyde korelasyon olduğunu göstermektedir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin özgün formunun faktör yapısının Türk örnekleme doğrulanıp doğrulanmayacağını belirlemek üzere birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA özellikle başka kültürlerde ve örneklemlerde geliştirilmiş ölçme araçlarının uyarlanmasında kullanılan bir geçerlilik belirleme yöntemidir. Sümer'e (2000) göre DFA kuramsal bir temelden destek alarak pek çok değişkenden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik bir analizdir. Bir başka anlatımla DFA, önceden belirlenmiş ya da kurgulanmış bir yapının toplanan verilerle ne derece doğrulandığını incelemeyi amaçlar. Açımlayıcı faktör analizinde belirli bir ön beklenti ya da denence olmaksızın faktör yükleri (ağırlıkları) temelinde verinin faktör yapısı belirlenirken, DFA ise belirli değişkenlerin bir kuram temelinde önceden belirlenmiş faktörler üzerinde ağırlıklı olarak yer alacağı şeklindeki bir öngörünün sınanmasına dayanır. DFA'da uyumlu olup olmadığı sınanan modelin yeterliğini ortaya koymak üzere pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Bu çalışmada yapılan DFA için Ki kare uyum testi (Chi-Square Goodness), GFI (Goodness of Fit Index), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation), CFI (Comparative Fit Index), NFI (Normed Fit Index), RFI (Relative Fit Index), IFI (Incremental Fit Index) ve AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) uyum indeksleri incelenmiştir. GFI, CFI, NFI, RFI, IFI ve AGFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri 0.90 ve mükemmel uyum değeri 0.95 olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2007; Meydan ve Şeşen, 2011; Bayram, 2010). RMSEA için ise 0.08 kabul edilebilir uyum ve 0.05 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmiştir. Yapılan DFA' da Türkçe formun üç faktörlü modelinin uyum indeksleri incelenmiştir. Birinci Düzey DFA'ya ilişkin veriler Şekil 1'de görüldüğü gibidir.

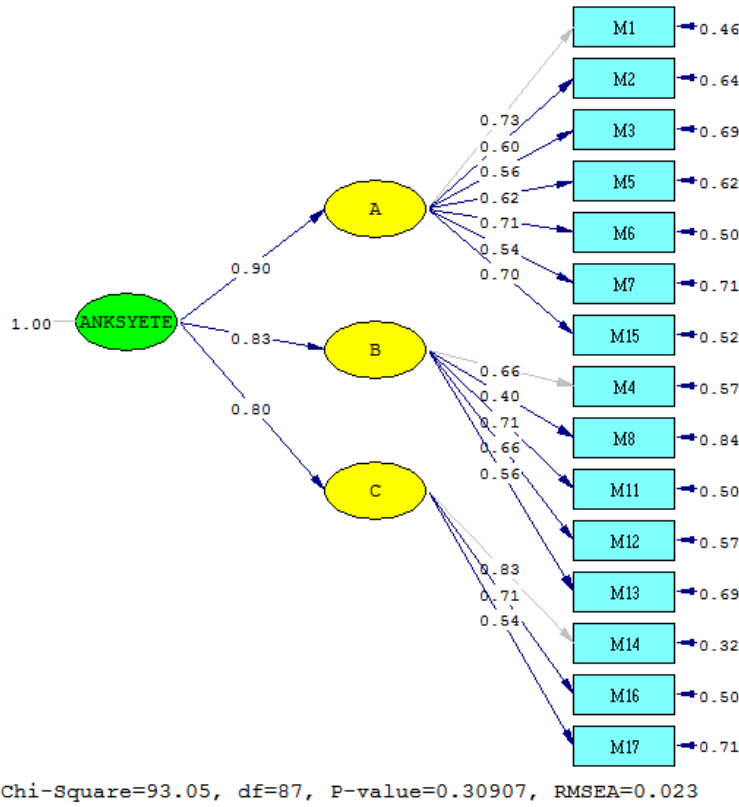
Şekil 1. Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeği İle İlgili Birinci Düzey DFA Sonuçları

Chi-Square=93.05, df=87, P-value=0.30907, RMSEA=0.023

Şekil 1 incelendiğinde, 15 madde ve üç alt faktörden oluşan ÇADÖ'nün uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($X^2=93.05$, $sd=87$, $p=.30$, $X^2 /sd=1.06$). Uyum indeksi değerleri ise $RMSEA=.023$, $RMR=.055$, $NFI=.94$, $CFI=.99$, $IFI=.99$, $RFI=.92$, $AGFI=.90$, $GFI=.92$ olarak bulunmuştur. Birinci düzey DFA analizi modelin iyi uyum verdiğini gösterdiği için maddeler arasında herhangi bir modifikasyon yapılmasına gerek görülmemiştir. Meydan ve Şeşen (2011) doğrulayıcı faktör analizi uygularken çok boyutlu ölçeklerin mutlaka ikinci düzey çok faktörlü modellerinin de test edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu üç boyutlu modele ilişkin ikinci düzey DFA sonuçları ise şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeği İle İlgili İkinci Düzey DFA Sonuçları

Şekil 2 incelendiğinde, 15 madde ve üç alt faktörden oluşan ÇADÖ'nün ikinci düzey DFA uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($X^2=93.05$, $sd=87$, $p=.30$, $X^2 /sd=1.06$). Uyum indeksi değerleri ise $RMSEA=.023$, $RMR=.055$, $NFI=.94$, $CFI=.99$, $IFI=.99$, $RFI=.92$, $AGFI=.90$, $GFI=.92$ olarak bulunmuştur. Üst düzey DFA analizi modelin iyi uyum verdiğini gösterdiği için maddeler arasında herhangi bir modifikasyon yapılmasına gerek görülmemiştir. Faktör yükleri şekil 1'de gösterilmiştir. Şekil 1'de görüldüğü gibi faktör yükleri; *fiziksel duyarlılık* alt boyutu için .54 ile .73 arasında, *psikolojik duyarlılık* alt boyutu için .40 ile .66 arasında, *sosyal kaygı* alt boyutu için .54 ile .83 arasında değişmektedir. Standart çözümlerden sonra faktörler ve maddeler arasındaki t değerlerine bakılmıştır. Jöreskog ve Sörbom (1996) t değerleri ile ilgili kırmızı ok bulunmamasının tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. t değerlerinde kırmızı ok bulunmaması tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermiştir.

Çalışma III

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma 3'te ÇADÖ'nin Türkçe formunun ölçüt-bağıntılı geçerliliği, Erzurum Palandöken ilçesinde ilköğretim okullarında öğrenim görmekte olan 110 (% 46.4 kız; % 53.6 erkek; $X = 14.01$ yaşlar; $Ss = 1.66$) öğrenciyle yürütülmüştür.

İşlem

ÇADÖ'nün Türkçe formunun, ölçüt-bağıntılı geçerliliğini analiz etmek için, Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı ölçeği, Coopersmith benlik saygısı ölçeği ve çocuklarda sosyal kaygı ölçeği arasındaki korelasyonlara bakılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

Durumluk- süreklilik kaygı ölçeği, Spielberger ve ark. (1973) tarafından geliştirilmiş ve Özusta (1993) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin uyarlama çalışmaları 9-16 yaş grubunda uygulanabilirliğini göstermektedir. Envanterin uygulanması sırasında zaman sınırlaması yoktur, grup veya bireysel olarak uygulanabilir. Ölçek 20'şer maddelik iki alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında; kaygı bozukluğu tanısı almış grubun sürekli kaygı ve durumluk kaygı puan ortalamaları normal gruba göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır. Altı hafta arayla 99 çocuk üzerinde ikinci uygulaması ile elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısının ise .65 olduğu görülmüştür.

Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği:

Coopersmith (1991) tarafından geliştirilen ölçek Pişkin (1996) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Öğrencilerin benlik saygısı düzeyini saptamaya yönelik olarak geliştirilen bu ölçeğin hem lise (Pişkin, 1996), hem de ilköğretim 3, 4 ve 5. sınıf öğrencileriyle (Güçray, 1989) kullanılabilirliği önerilmektedir. "Sınıfın önünde konuşma yapmak bana oldukça güç gelir" gibi ifadelerin "Evet" ya da "Hayır" biçiminde yanıtlanması beklenmektedir. Ölçek toplam 58 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 8'i savunucu tutumlara karşılık gelen yalan maddeleri olarak değerlendirilmekte, 5 ve daha fazla madde savunucu biçimde yanıtlandığında değerlendirmelerden çıkarılması önerilmektedir. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0-50'dir, puan artışı benlik saygısının yüksekliğini ifade etmektedir

Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği-Yenilenmiş Formu (ÇSAÖ-Y)

La Greca ve arkadaşları tarafından (1988) geliştirilen ve Demir ve ark.(2003) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan öz bildirim dayalı bir ölçektir. 10 sorudan oluşan bu ölçek 1993'de gözden geçirilmiş ve 18 soruluk yeni bir ölçek haline getirilmiştir. Ölçeğin 10 soruluk ilk biçimindeki tüm sorular ikincide de yer almaktadır. İlk biçim üç seçenekte yanıtlanmaktadır. İkinci biçimde beşli likert tipi tercih edilmiştir. Ölçekten alınabilecek puanlar 18-90 arasındadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .81, test tekrar test güvenilirliği ise .81'dir.

Bulgular

Tablo 2. Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeği ile Durumluk-Süreklilik Kaygı Ölçeği, Çocuklarda Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçekleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7
1.Faktör 1	1						
2.Faktör 2	.312**	1					
3. Faktör 3	.240**	.406**	1				
4.Benlik say.	.230	-.463*	.130	1			
5.sosyal Anksiyete	.136**	.520*	.232**	.235**	1		
6.Drumluk kaygı	.343*	.540*	.364**	-	.535*	1	
7.Sürekli Kaygı	.389*	.623*	.210	-.314**	.538*	.823	1
				.367**			

*p<.05, **p<.01

Çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin ölçüt bağıntılı geçerliliğini incelemek için yapılan analizlere göre çocuklarda anksiyete ölçeğinin *fiziksel duyarlılık* alt boyutu ile sosyal anksiyete arasında ($r=.136$, $p<.05$), durumluk kaygı ile arasında ($r=.343$, $p<.01$), sürekli kaygı ile arasında ($r=.389$, $p<.01$) pozitif yönlü korelasyonlar olduğu bulunmuştur. *Psikolojik duyarlılık* alt boyutu ile benlik saygısı arasında ($r=-.463$, $p<.01$) negatif yönlü, sosyal anksiyete ile arasında ($r=.520$, $p<.01$) pozitif yönlü, durumluk kaygı ile arasında ($r=.540$, $p<.01$) pozitif yönlü ve sürekli kaygı ile arasında ($r=.623$, $p<.01$) pozitif yönlü anlamlı korelasyonlar olduğu bulunmuştur. *Sosyal kaygı* alt boyutu ile sosyal anksiyete arasında ($r=.232$, $p<.05$) pozitif yönlü, durumluk kaygı ile arasında ($r=.364$, $p<.05$) pozitif yönlü korelasyonlar olduğu bulunmuştur.

Çalışma IV

Yöntem

Güvenirlilik

Çalışma grubu

Çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin güvenirlik çalışmaları Erzurum Palandöken İlçe İlköğretim okullarında öğrenim görmekte olan 105 öğrenci üzerinde (% 62.8 kız; %37.2 erkek; $X = 14.24$ yaşlar; $S_s = 1.78$) yapılmıştır.

İşlem

ÇADÖ'nün Türkçe formunun güvenirliliği için iç tutarlılık, iki yarı güvenirliliği ve test-tekrar test işlemi yapılmıştır. ÇADÖ ilköğretim öğrencilerine 2 hafta arayla iki kez uygulanmıştır.

Bulgular

Tablo 3. Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeğinin İç Tutarlık, İki Yarı Güvenirlik ve Test Tekrar Test Yöntemiyle Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Boyutlar	İç Tutarlık	İki Yarı Güvenirlik	Test Tekrar Test
Faktör 1	.82	.82	.84
Faktör 2	.73	.75	.87
Faktör 3	.71	.73	.83

ÇADÖ'nün iç tutarlık katsayısı .87, iki yarı güvenirlik katsayısı ise .83 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarında ise *fiziksel duyarlılık* alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .82, iki yarı güvenirliği .82 olarak bulunmuştur. *Psikolojik duyarlılık* alt boyutunda iç tutarlılık katsayısı .73 ve iki yarı güvenirlik katsayısı .75 olarak bulunmuştur. *Sosyal kaygı* alt boyutunda ise iç tutarlılık katsayısı .71 ve iki yarı güvenirlik katsayısı .73'dür. Alt boyutlara ilişkin test tekrar test güvenirlik katsayısı ise sırasıyla .84, .87 ve .83'dür. İç tutarlılık, iki yarı güvenirliği ve test-tekrar test güvenirlik katsayılarına ilişkin veriler ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının güvenilir sonuçlar taşıdığını göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması için yapılan bu çalışmada, öncelikle açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve çocuklarda anksiyete duyarlılık ölçeğinin toplam varyansın % 54.210'unu açıklayan üç boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında açıklanan varyans oranı için %30 ve üzeri ölçüt olarak alındığı düşünüldüğünde, ölçeğin yapı geçerliğinin oldukça iyi bir düzeyde sağlandığı görülmektedir. Açıklanan varyansın yüksek olması ilgili kavram ya da yapının o denli iyi ölçüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2007). Açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen yapı, doğrulayıcı faktör analizi ile model uyumu test edilmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 15 madde ve üç faktörden oluşan modelin kuramsal ve istatistiksel olarak uygun olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu yapısal durumun ölçeğin orijinal formu ile örtüştüğü görülmektedir.

Çocuklarda Anksiyete Duyarlılık Ölçeği, psikolojik duyarlılık, fiziksel duyarlılık ve sosyal faktörler olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte alt boyutlara ek olarak ölçeğin geneline ilişkin toplam puanda hesaplanmaktadır. Ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımına bakıldığında; 1., 2., 3., 5., 6., 7 ve 15., maddelerin psikolojik duyarlılık alt ölçeğinde, 4, 8, 11, 12 ve 13., maddelerin fiziksel duyarlılık alt ölçeğinde yer aldığı ve 14., 16 ve 17., maddelerinin sosyal kaygı alt boyutunda yer aldığı görülmektedir.

Ölçüte bağıntılı geçerlik çalışmasında çocuklar da anksiyete duyarlılık ölçeği ile Coopersmith benlik saygısı ölçeği, durumluk-süreklilik kaygı ölçeği ve çocuklarda sosyal kaygı ölçeği arasında ki korelasyonlara bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre *fiziksel duyarlılık* alt boyutu ile sosyal anksiyete arasında ($r=.136$, $p<.05$), durumluk kaygı ile arasında ($r=.343$, $p<.01$), süreklilik kaygı ile arasında ($r=.389$, $p<.01$) pozitif yönlü korelasyonlar olduğu bulunmuştur. *Psikolojik duyarlılık* alt boyutu ile benlik saygısı arasında ($r=-.463$, $p<.01$) negatif yönlü, sosyal

anksyete ile arasında ($r=.520$, $p<.01$) pozitif yönlü, durumluk kaygı ile arasında ($r=.540$, $p<.01$) pozitif yönlü ve sürekli kaygı ile arasında ($r=.623$, $p<.01$) pozitif yönlü anlamlı korelasyonlar olduğu bulunmuştur. *Sosyal kaygı* alt boyutu ile sosyal anksyete arasında ($r=.232$, $p<.05$) pozitif yönlü, durumluk kaygı ile arasında ($r=.364$, $p<.05$) pozitif yönlü korelasyonlar olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin eş değer ölçek geçerliliğinin olduğunu göstermektedir.

Çocuklarda anksyete hassasiyet ölçeğinin güvenilirliğini belirlemeye yönelik olarak iç tutarlık, iki yarı güvenilirlik ve test tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin geneline ilişkin iç tutarlık katsayısının $.87$ ve iki yarı güvenilirliğinin $.83$ olduğu bulunmuştur. Alt boyutlar açısından bakıldığında ise, *fiziksel duyarlılık* alt boyutunda iç tutarlık kat sayısı, $.82$, iki yarı güvenilirlik katsayısının $.82$, *psikolojik duyarlılık* alt boyutunda iç tutarlılık katsayısının $.73$, iki yarı güvenilirliğinin $.75$, sosyal kaygı alt boyutunda iç tutarlılık katsayısının $.71$ ve iki yarı güvenilirliğinin $.73$ olduğu bulunmuştur.

Ayrıca 30 gün arayla yapılan test tekrar test güvenilirlik çalışmasında, iki uygulama arasındaki korelasyonların *fiziksel duyarlılık* alt boyutunda $.84$, *psikolojik duyarlılık* alt boyutunda $.87$ ve *sosyal kaygı* alt boyutunda $.83$ olduğu bulunmuştur. Ölçeğin geneline ilişkin test tekrar test güvenilirlik katsayısının ise $.86$ olduğu bulunmuştur.

Test tekrar test güvenilirliğine ilişkin elde edilen veriler ölçeğin zamana karşı güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda kullanılacak ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin $.70$ olduğu (Tezbaşaran, 1996) dikkate alınırsa, ölçeğin iç tutarlık katsayısı ve elde edilen test puanları arasındaki tutarlığı gösteren Sperman-Brown güvenilirlik katsayısının ölçme aracının güvenilir olduğunu söylememize olanak verecek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Madde analizi sonucunda ölçeğin madde-toplam korelasyonlarının $.32$ ile $.64$ arasında değiştiği görülmüştür. Madde-toplam korelasyonunun yorumlanmasında $.30$ ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği kabul edildiği (Büyüköztürk, 2007) göz önüne alındığında, ölçeğin madde toplam korelasyonları açısından yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında Türk kültürüne uyarlaması yapılan Çocuklarda Anksyete Duyarlılık Ölçeği çocuklarda anksyete duyarlılığını belirlemede kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çocuklar üzerinde yapılan bu araştırma bulgularının üzerine ergenler üzerinde (12-18 yaş) güvenilirlik ve geçerlilik çalışmalarının yapılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Altay, N.(2008). Çocuklarda Ameliyat Öncesi Hazırlık. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 68-76
- Bahalı, K., Tahiroğlu, A., Avcı, A.(2009). Okul Reddi Olan Çocuk ve Ergenlerin Klinik Özellikleri. Anatolian Journal of Psychiatry, 10, 310-317
- Baltaş, A., Baltas, Z.(2004). Stres ve Başa Çıkma Yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi

- Başaran, M., Taşğın, Ö., Sanioglu, A., Taşkın, A.(2009). Sporcularda Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 533-542
- Bayram, N.(2010). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş; Amos Uygulamaları. Bursa: Ezgi Kitabevi
- Bellibaş, E., Büküşoğlu, N., Erermiş, S.(2005). Ayrılma Anksiyetesi Tanılı Bir Grup Çocukta Mizaç Özellikleri. Ege Tıp Dergisi 44(1), 39 - 44
- Beyenburg, S., Mitchell, A.J., Schmidh, D.,(2005) Anxiety in Patients with Epilepsy: Systematic Review and Suggestions for Clinical Management. Epilepsy Behavioral, 7:161-171.
- Blumer, D., Montouris, G., Hermann, B. (1995) Psychiatric Morbidity in Seizure Patients on a Neurodiagnostic Monitoring Unit. Journal of Neuropsychiatry Clinic Neurosci, 7:445-456.
- Bilgiç, A.(2012). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Bir Grup Çocukta Anksiyete Bozukluklarının Görülme Sıklığı. Selçuk Tıp Dergisi, 28(1), 39-41
- Bilgiç, A., Yılmaz, S., Tıraş, S., Deda, G., Kılıç, E.(2006). Bir Grup Epilepsili Çocukta Depresyon ve Anksiyete Belirti Düzeyi ve İlişkili Faktörler. Turk Psikiyatri Dergisi, 17(3), 165-172
- Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Cole, D.A. (1987). Utility of Confirmatory Factor Analysis in Test Validation Research. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 55, 1019-1031
- Costello, E.J., Mustillo, S., Erkanli, A., Keele, G., Angold, A.(2003). Prevalence and Development of Psychiatric Disorders in Childhood and Adolescence. General Psychiatry, 60, 837-844.
- Coşkun, Y., Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 10(1),213-227
- Coopersmith, S. (1991). The Self Esteem Inventories. Palo Alto: Consulting Psychologist Press.
- Cüceloğlu, D.(2003). İnsan ve Davranışı. İstanbul : Remzi Kitabevi
- Demir, T., Demir, E., Türksoy, N., Erdoğan, Ö., Uysal Ö.(2000). Çocuklar İçin Sosyal Anksiyete Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği. Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 13, 42-48
- Dunn, D,W., Austin, J.K., Huster, G.A.(1999) Symptoms of Depression in Adolescent with Epilepsy. Journal of American Academic Childhood and Adolescent Psychiatry, 38, 1132-1138.
- Erermiş, S., Bellibaş, E., Özbaran, B., Büküşoğlu, N., Altıntoprak, E., Bildik, T.(2009). Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğu Olan Okul Öncesi Yaş Grubu Çocukların Annelerinin Mizaç Özellikleri. Türk Psikiyatri Dergisi, 20(1), 14-21

- Erkan, Z. (2002). Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri, Ana-Baba Tutumları ve Ailede Görülen Risk Faktörleri Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geçtan, E.(2000). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Güçray, S. (1989). Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan 9-10 ve 11 Yaş Çocukların Özsaygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökalp, P.(2003). Stres Anksiyete ve Kadın. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları Hüksam
- Jokić-Begić, N., Jurin, T., & Korajlija, A.L. (2011). Factor Structure and Psychometric Properties of the Modified Childhood Anxiety Sensitivity Index in a Sample of Croatian Children and Adolescents. *Journal of Psychopathology Behavioral Assessment*. 34:126-135
- Jöreskog, K.G., & Sorbom, D. (1996). LISREL 8 reference guide. Lincolnwood, IL: Scientific Software International.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structural Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6,1-55-65.
- Kapçı, E.G.(2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13
- Kocabaşoğlu, N.(2008). Anksiyete bozukluklarına Genel bir bakış. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi, 175-184
- Kocabaşoğlu, N., Doksat, K., Doğançün, B.(2004). Anksiyete ve Depresyonun Çok Yönlü İlişkisi. *New Sempodium*. 42(4), 168-176
- Kovacs, M. (1992). *Children's Depression Inventory (CDI) Manual*. New York: Multi-Health Systems, Inc
- Kozacıoğlu, G.(1986). Çocukların Anksiyete Düzeyleri ile Annelerin Tutumları Arasındaki İlişki. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Martin, C.R., & Newell, R.J. (2004). Factor structure of the hospital anxiety and depression scale in individuals with facial disfigurement. *Psychology Health and Medicine*, 3,327-336.
- Meydan, C.H., Şeşen, H.(2011). Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları. Ankara: Detay Yayıncılık
- Özgüven, H., Devrimci, S., Çiğdem, H., Gençöz, T.(2003). İntihar Girişiminde Depresyon ve Kaygı Belirtileri ile Problem Çözme Becerileri ve Algılanan Sosyal Desteğin Önemi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 1-11.
- Özusta Ş (1995) Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'nin Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10:32-44.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 531-562.

- Rapee, R.M., Schniering, C.A., Hudson, J.L.(2009). Anxiety Disorders During Childhood and Adolescence: Origins and Treatment. *Annual Review Clinic Psychology*.5, 311-341
- Schriesheim, C.A., & Eisenbach, R.J. (1995). An Exploratory and Confirmatory Factor Analytic Investigation of İtem Wording Effects on Obtained Factor Structures of Survey Questionnaire Measures. *Journal of Management*, 6, 1177-1193.
- Shevlin, M.E., & Lewis, C.A. (1999). The Revised Social Anxiety Scale: Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. *The Journal of Social Psychology*, 2, 250-252.
- Silove, D., Manicavasagar, V., O'Connell, D. (1993) The development of the Separation Anxiety Symptom Inventory (SASI). *Journal of Psychiatry*, 273: 477-488.
- Silverman, W. K., Fleisig, W., Rabian, B., & Peterson, R. A. (1991). Childhood Anxiety Sensitivity İndex. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20(2), 162-168
- Sungur, M. Z.(1997). Fobik Bozukluklar. *Psikiyatri Dünyası*, 1, 5-11
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulama. *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 3, Sayı 6, 49-73.
- Spielberger CD (1973) Preliminary Manuel for the State-Trait Anxiety Inventory for children. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Şimşek, Ö.F.(2009) Yapısal eşitlik modellemesine giriş; Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Ekinoks Yayıncılık
- Tezbaşaran, A. A. (1996). Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Türkçapar, H.(2004). Anksiyete Bozukluğu ve Depresyonun Tanısal İlişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 4, 12-16
- Ural, A., Kılıç, İ. (2005). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vazquez B., Devinsky, O. (2003) Epilepsy and Anxiety. *Epilepsy Behavioral*.4, 20-25